

Na kraju treba posebno istaknuti da su uvjeti za stvaranje, razvoj i borbu 10. korpusa, »Zagrebačkog« NOVJ imali neke svoje karakteristike, od kojih su najvažnije bile:

Operativni teritorij Korpusa bio je u vojnom, političkom i geografskom pogledu od prvog dana narodnooslobodilačke borbe izuzetno značajan. Zagreb nije bio samo važno administrativno, kulturno i političko središte nego i jak saobraćajni centar koji je povezivao sjeverozapadnu Hrvatsku sa srednjom Evropom i Jadranskim morem.

U toku narodnooslobodilačke borbe Zagreb je dobio i mnogo naglašenije vojno-strategijsko značenje za okupatore. Komunikacije u dolini Save i Drave bile su od 1941. do kapitulacije 1945. godine, za njemačkog okupatora glavne žile kucavice, koje su u svim fazama njegovih nastupanja i odstupanja na frontovima u Evropi, na Bliskom istoku i Balkanu, a naročito u završnim borbama i izvlačenju iz naše zemlje, ostale nezamjenjive. Široka mreža dobrih komunikacija prema Beogradu, Jadranskom moru, Austriji i Mađarskoj opredjeljivala je ulogu Zagreba kao vojnog i političkog centra i nije slučajno da je od same uspostave tzv. NDH, Treći Reich imao svog opunomoćenika u osobi Glaisea von Horstenaue, koji je usklađivao vojno djelovanje njemačke okupacijske sile i oružanih snaga tzv. NDH.

Zagreb je bio kroz čitav rat značajan centar revolucionarnog radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta, odakle su veze bile uspostavljene širom Jugoslavije i sa susjednim zemljama.

Jedinice Zagrebačkog korpusa svojom radničkom klasom, omladinom i inteligencijom su se stalno iz Zagreba popunjavale i dobijale potrebna obavještenja vojno-obavještajnog karaktera, pomoć u lijekovima, hrani, odjeći, obući i drugim potrebama.

Razvoj i širenje oružane borbe do stvaranja Korpusa prošao je mnoge prepreke i kroz mnoge teškoće. Narodnooslobodilački pokret, rukovođen KPJ i KPH, najviše zahvaljujući radničkoj klasi, naprednoj inteligenciji i slobodarskim težnjama hrvatskog i srpskog naroda u tim krajevima, uspio je već 1943. godine stvoriti jedinstveni narodnooslobodilački front, koji je nakon kapitulacije fašističke Italije, oslanjajući se čvrsto na radnike, seljake i omladinu, proveo široku mobilizaciju naroda i izgradio snažne i brojno jake jedinice sposobne za vođenje oružane borbe u svim uvjetima.

Žilava i neprekidna borba Partije s ostacima reakcionarnog vodstva

Hrvatske seljačke stranke s Mačekom na čelu i njihovim djelovanjem nigdje nije imala takve oblike i odlike kao u Zagrebačkoj oblasti. Partija je od početka morala stalno razobličavati Mačeka i politiku »čekanja« HSS-a, te djelovanje katoličke crkve s nadbiskupom Alojzijem Stepcem na čelu kao antihrvatske, a istovremeno razbijati svaku iluziju, naročito u prvim počecima oslobodilačke borbe, da je NDH i država hrvatskog naroda. Prilaženje uglednih i viđenih političkih ljudi iz redova HSS-a na tom području narodnooslobodilačkom pokretu uz uspješne borbe jedinica NOV i POH, širok i snažan razvoj borbe širom zemlje, uspjeh naših saveznika na istočnom i zapadnom frontu, bili su oni faktori koji su najviše doprinijeli brzini i masovnosti širenja borbe od druge polovice 1943. godine.

Partija od početka ustanka naroda Jugoslavije pokušava da u tim krajevima razvije oružanu jezgru partizanskog pokreta. U Moslavini i na Kalniku stvorila je dva snažna partizanska odreda, od kojih je Kalnički —zahvaljujući većem broju iskušanih i u borbama provjerenih boraca — bio jaka i vrlo pokretljiva jedinica. Zahvaljujući neprekidnoj aktivnosti Odreda potkraj 1942. godine njegovo je brojno stanje iznosilo više od 1.000 dobro naoružanih boraca visoke svijesti i borbenog iskustva.

Slobodni teritoriji na Kalniku i Moslavini stalno su se širili, što je omogućavalo zadržavanje i djelovanje većih partizanskih jedinica. Odlazak tri bataljona i mitraljeske čete iz Kalničkog i Moslavačkog odreda za formiranje brigada u Slavoniji (16. i 17.) brojno, kadrovski i borbeno je osiromašio jedinice Odreda, te privremeno oslabio njihovu udarnu sposobnost za izvođenje većih borbenih akcija.

U ljeto 1943. godine, Glavni štab NOV i POH stavlja u zadatak štabu 6. korpusa da uputi 4(12.) diviziju na Kalnik radi pružanja pomoći Kalničkom odredu i rasplamsavanja oružane borbe na Kalniku i Hrvatskom zagorju. Dolazak 12. divizije u ljeto iste godine, a u jesen i 28. divizije, bio je vrlo značajan vojno-politički i strategijski potez za jačanje i širenje oružane borbe u Zagrebačkoj oblasti i brže stvaranju brigade i prve divizije na području 2. operativne zone. Period zajedničkih borbi jedinica 2 operativne zone NOV i POH i 28. divizije u jesen 1943. god. na Kalniku, u Zagorju, Moslavini i Podravini bio je posebno značajan, jer je — uz opću situaciju u zemlji i na evropskim ratištima — dao najsnažniji impuls razvoju oružane borbe u Zagrebačkoj oblasti. Oružana oslobodilačka borba dobila je snažna uporišta na kojima su nicali novi odredi i jačali postojeći. Mobilizacija novih boraca bila je nakon oslobođenja Ludbrega, Koprivnice, Čazme, Novog Marofa, Varaždinskih toplica, jednog dijela Zagorja, većeg dijela Podravine, Bilogore i Prigorja, najmasovnija. Takva situacija će ubrzati stvaranje brigada, divizija i Korpusa.

Od prvih dana svog postanka do oslobođenja, 10. korpus se borio i razvijao u uslovima izrazito teškim za narodnooslobodilački pokret u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Na tom su području ustaše uz najneposrednije učešće i pomoć njemačkog okupatora svim silama političke akcije, propagande i zastrašivanja svakodnevnim vojnim akcijama, zaposjedanjem novih uporišta i dovlačenjem svježih okupatorskih jedinica, nastojale osigurati što »mirniju zonu« za izvlačenje trupa u danima odstupanja i kapitulacije. Uz sve to treba

naglasiti da su jedinice Korpusa uspijevale uvijek ostati na svom teritoriju i neprekidno biti operativno i mobilizacijski aktivne.

Reorganizacije ustaško-domobranske vojske i sve neposrednija upotreba tih jedinica u sklopu planova njemačkog okupatora čitavo vrijeme pokazuju koliko je značenje i koju ulogu okupator namijenio širem zagrebačkom teritoriju u toku 1944. i 1945. godine.

U takvim je uslovima 10. korpus NOVJ morao voditi svom žestinom bitku ne samo na vojnom, nego i na političkom polju, jer je borba za pridobivanje onog dijela stanovništva koji se kolebao i širio svoj utjecaj, bila presudna za mobilizaciju i popunu naših jedinica, koje su u sve jačim borbama trpjele mnogo veće gubitke. Bilo je to jedno od prvorazrednih pitanja od čijega pozitivnog rješavanja je najviše zavisila udarna sposobnost jedinica za veće operativne zadatke koje je vojna situacija danomice nametala jedinicama 10. korpusa.

Mobilizacija i popuna, iako je u toku septembra 1944. godine dolaskom većeg broja domobrana bila prilično masovna, nije mogla osigurati potpuno zadovoljavajuću vojnu i borbenu sposobnost jedinica 10. korpusa za krupnije operacije. Stoga Glavni štab NOV i POH u početku septembra na područje korpusa upućuje dvije brigade 7. banijske udarne divizije i naređuje 6. i 10. korpusu da, u vezi s napredovanjem Crvene armije prema našim granicama, potkraj septembra započnu operacije za čišćenje Podravine.

Operacije u Podravini, vođene zajedničkim snagama, počinju kod Podravske Slatine oslobađanjem Virovitice, Pitomače, Kloštra Podravskog, Đurđevca, Virja, Novigrada Podravskog i traju do napada na Koprivnicu (13. oktobra 1944. god.). Po širini, načinu, rezultatima, učešću žive sile i tehnike u izvođenju borbenih djelovanja, u toku NOB-a su u međurječju Save i Drave borbe bile najveće, iako vođene pod vrlo teškim uslovima, jer je neprijatelj imao brojne i dobro utvrđene snage u svojim uporištima.

Nakon dolaska Crvene armije na područja 6. i 10. korpusa (8. 12. 1944. g.) u Podravini, Bilogori i zapadnoj Slavoniji započele su borbe poznate pod nazivom »Virovitički mostobran«. Borbe su trajale 62 dana. To su za naše jedinice bile najteže obrambene borbe, dugotrajne i iscrpljujuće. U njima je neprijatelj imao brojnu i tehničku nadmoć i u borbu ubacivao najbolje jedinice (1. hudiv., 5. ustaško-domobransku, 1. i 2. kozačko-konjičku diviziju). Od prvog je dana bilo jasno da njemački okupator želi pod svaku cijenu osigurati desni bok svoga fronta u Mađarskoj i stabilizirati pozadinu srijemskog fronta. Žestina i upornost kojom su vođene borbe dokazale su da jedinice 10. korpusa, koje su bile prinuđene preko noći napustiti partizanski način borbe, mogu vrlo brzo, uspješno i vješto manevrirati, braniti položaje i spriječiti njemačkog okupatora da ostvari svoje operativne planove.

U toku borbe na »Virovitičkom mostobranu« u punoj smo veličini osjetili utjecaj i snagu moralno-političkog faktora. Tu se pokazalo da su visok borbeni moral, svijest i spremnost na žrtvu uvijek bili presudni. Nepresušan izvor jačanja moralno-političkog faktora stvarao je socijalni sastav naših jedinica, jasna idejno-politička opredijeljenost i dosljednost Partije u rukovođenju oružanom borbom u narodnooslobodilačkom pokretu. Borci naše radničko-seljačke vojske od početka su bezrezervno prihvatili narodnooslobo-

dilačku borbu kao historijsku šansu da naši porobljeni narodi, obespravljeni, potlačeni i eksploatirani radnici i seljaci, ostvare svoje istinsko nacionalno i socijalno oslobođenje. Taj je faktor stalno jačao moralno-političku čvrstinu i visoku idejno-političku svijest naših boraca.

Ukupan broj mrtvih i ranjenih, 7.786, boraca 10. korpusa plastičan je pokazatelj jačine i žestine borbi, ali i vitalnosti i sposobnosti Partije i SKOJ-a da kod boraca razviju i ojačaju duh samožrtvovanja i spremnosti na upornu, odlučnu žilavu borbu. Taj duh nije malaksavao u njima ni onda kad su primali udarce i trpjeli gubitke. Usljed teških borbi sastav boraca i kadra se brzo mijenjao, ali i obnavljao bez zastoja, jer je borba brzo kalila ljude i od njih stvarala prave borce. Zahvaljujući stalnoj brizi Partije za moralno-političko stanje ljudstvo se uvijek osposobljavalo za mjesta i dužnosti svojih poginulih i ranjenih drugova. Nekad je bilo slučajeva da su zamjene bile slabije, ali nikad u borbi nisu dovedene u pitanje borbena spremnost, sposobnost i čvrstina boraca i jedinica.

Ceste promjene kadra od komandira i komesara čete do komandanta i komesara brigade, pokazuju da su u jedinicama 10. korpusa bili rijetki komandanti brigada koji su proveli na dužnosti od dva do tri mjeseca bez prekida, a komandiri i komesari četa još manje. I ta analiza činjenica pokazuje da su samo četiri rukovodioca u Korpusu provela čitav period na svojim dužnostima (dva u Štabu Korpusa, jedan u diviziji i jedan u brigadi) bez prekida. I to govori da su borci i rukovodioci u jedinicama 10. korpusa bili uvijek spremni nesebično se i hrabro žrtvovati za ciljeve narodnooslobodilačke borbe, ali i sposobni nadoknaditi gubitak kadra i uspješno nastaviti borbu do kraja rata.

Završne operacije u kojima je 10. korpus nastupao grebenom Bilogore, bile su poučan primjer kako takav prodor na brdsko pošumljenom i dobro branjenom zemljištu stvara mogućnost brzog razbijanja obrane neprijatelja i povećanja tempa nastupanja ne samo jedinica koje su djelovale dolinom Drave prema Varaždinu i dalje prema jugoslavensko-austrijskoj granici, nego i onih koje su nadirale kroz Moslavinu. Napredovanje Korpusa u obliku klina, čiju je udarnu snagu sačinjavala 32. divizija, potvrdilo je da, uz borbene kvalitete i visok moral, dobro poznavanje zemljišta može ponekad postati presudan faktor u ukupnom borbenom djelovanju.

Šteta je što Generalštab JA nije uključio 10. korpus u operativni sastav 1. armije JA tri dana ranije i tako njegovim borcima pružio veće moralno zadovoljstvo da pod borbom oslobode Zagreb čije su ime časno nosili i proslavili velik broj njegovih sinova i kćeri.